Mäletamiseks ja mälestamiseks

Poolsada aastat väldanud okupatsioon jättis Eesti maasse ja rahvasse arvutul hulgal haavu. Me võtame igapäevaelus ehk kõige sagedamini kõneks majandusliku ja sotsiaalse arengu. väärastusi ja peetusi võrreldes vabalt edenenud riikidega. Ometi ei ole miski kõrvutatav nende haavadega, mis veritsevad meie rahvuskehas – Eesti inimkaotuste ja -kannatustega.

Nüüd on lugeja käes järjekordne andmeraamat inimeste massilise vangistamise kohta. Esimeses köites oli üle 20000 isikukirje, siin lisatakse 15000 kirjet. Teoksil on kolmas köide ja kavandamisel veel neljaski. Peale nende tuleb kolm köidet küüditamisohvritest. Siis Venemaa tööpataljonidesse sundmobiliseeritud. Siis sõjapõgenikud ehk teisisõnu kümned tuhanded põgenejad uue Nõukogude okupatsiooni, uute arreteerimiste ja küüditamiste eest.

"Igal lävel tahaks kummardada: ükski maja pole leinata," lausus poetessi murelik suu 1941. aasta jõulutervituses. Aga veel kümnete tuhandete eestlaste kolgata tee oli siis alles ees. Nüüd, aastakümnete järel, võib uskuda, et kõnealustes andmeraamatutes pole ühtegi lehekülge, mis ei elustaks kellegi mälestusi või mälestuste mälestusi oma lähematest või kaugematest eelkäijatest, rääkimata ülemaaliselt või paikkonniti tuntud avaliku elu tegelastest.

Totaalselt hävitas okupatsioonivõim riigi juhtkonna, poliitilise eliidi. Vaatame näiteks 1938. aastal ametisse astunud valitsuse ülesvõtet (lk. C5) ja loeme pildi alt, mis neid parimas teostuseas mehi ees ootas – 1940. või 1941. aastal vangistus ja 1941., 1942. või hiljemalt 1945. aastal surm mõnes Venemaa vangilaagris. Samasugune saatus tabas Eesti kaitseväe juhtkonda, omavalitsustegelasi ja majanduseliiti.

Muidugi ei jäetud rahule ka vaimueliiti, kes kandis eesti rahvuslikku meelsust. Vaatame nn. vangifotosid, kõige ebainimlikumaid inimeste pildistusi: helilooja Tuudur Vettik, näitlejad Mari Möldre ja Ruut Tarmo, kirjanik Leida Kibuvits. Lisame siia tagasiteeta vangistused kasvõi ainult kirjanikkonnast: Jüri Parijõgi, Julius Oengo, Heiti Talvik, Hugo Raudsepp.

Eesti Represseeritute Registri Büroo koostatavatest andmeraamatutest kujuneb tänuväärne

teostesari nende põlvkondade mäletamiseks ja mälestamiseks, kes viisid võidule Vabadussõja, rajasid omariikluse alused ning edendasid kaks neile antud aastakümmet tulemuslikult majandus- ja vaimuelu.

Nende tööd ja nende saatust mäletamata jääks põhjusliku tagamaata mõnigi üliloluline tõik meie hilisemast ajaloost tänapäevani välja. Nendest kõige tähtsamana see, kuidas, mille toel hoidis üks väike räsitud rahvas püsti oma rahvusliku selgroo ja püsistas igatsuse omariikluse järele. Või teisest küljest, miks me põeme taasiseseisvuse algusaastatel poliitilise kultuuri vaegust, miks meie avalik elu kannatab eetikakriisi all.

Ja muidugi me vajame nii enda kui ka rahvusvahelise üldsuse tarbeks korralikult läbitöötatud andmestikku selle kohta, mis ränki inimkaotusi ja -kannatusi tõi Nõukogude okupatsioonivõim Eesti rahvale. Nii nagu holocaust, jääb ka meie ja kõigi kolme Balti rahva kallal toimepandud hävitustöö Euroopa 20. sajandi ajaloo sünkmustaks plekiks.

Seepärast väärib Eesti Repressiooniteabe Registri Büroo töö tunnustust, toetust ja tänu.

Mart Siimann